

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Diplomski rad

**Kulturnoantropološki pogled na identitete migranata u
suvremenim izbjegličkim kretanjima kroz Hrvatsku**

Studentica: Nina Lišnić

Mentorica: dr. sc. Marijeta Rajković Iveta, doc.

Zagreb, 10. 9. 2016.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Kulturnoantropološki pogled na identitete migranata u suvremenim izbjegličkim kretanjima kroz Hrvatsku* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice doc. dr. sc. Marijete Rajković Iveta. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studentice

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Tipologije migracija	5
3. Kulturnoantropološko istraživanje medija	6
4. Analiza medijskih prikaza	8
5. Analiza kvalitativnih intervjua	13
6. Pitanje identiteta	19
7. Zaključak	26
8. Literatura	28
9. Novinski članci	29

Uvod

O europskoj *migrantskoj* ili *izbjegličkoj krizi* u hrvatskim se medijima počelo svakodnevno pisati od rujna 2015. godine kada je Hrvatska i sama postala dio *migrantske/izbjegličke rute* prolaska prema odredištima u zapadnoeuropskim zemljama. U istraživanju sam željela proučiti na koje načine su mediji u Hrvatskoj izvještavali o (popularno zvanj) *izbjegličkoj krizi* te koja je njihova uloga u kreiranju identiteta migranata. Stvaranje i predstavljanje identiteta drugoga nikada ne govori samo o drugom, kako nam je poznato još od Malinowskog i njegovog djela „Argonauti zapadnog Pacifika“ (1932), gdje se on, koliko god se trudio, ne može izmaknuti iz kulture iz koje dolazi. Govoriti o drugome znači govoriti i o sebi i vlastitoj kulturi iz koje dolazimo i iz čije pozicije pišemo. Upravo iz tog razloga u proučavanju stvaranja identiteta migranata odlučila sam pratiti te analizirati članke nekoliko različitih popularnih novinskih portala od početka ulaska migranata u Hrvatsku, od rujna 2015. godine do travnja 2016. godine kada prestaje kretanje izbjeglica kroz Hrvatsku. Želeći se kritički osvrnuti na medije kao stvaratelje identiteta pratila sam i analizirala portale: *vecernji.hr*, *jutarnji.hr*, *24sata.hr* – koji su *mainstream* mediji u Hrvatskoj; te *h-alter.org*, *index.hr*, *lupiga.com* – koji su alternativni mediji u Hrvatskoj. Budući da je na portalima komunikacija dvosmjerna pažnju sam željela obratiti i na komentare koje su čitatelji ostavljali ispod članaka želeći vidjeti kakva je povratna informacija čitatelja. Takvim postupkom željela sam proučiti i neku vrstu javnog mišljenja temeljenu na člancima. Cilj je moga istraživanja proučavanje pitanja identiteta i pitanja drugosti gdje, suočavajući se s drugima, stvaramo neku sliku o njima uspoređujući ih s nama samima te istovremeno definiramo i sami sebe. Sukladno tomu postavila sam si pitanje što ono što se u medijima prikazuje kao slika „onih drugih“ (u ovom slučaju imigranata) govori o nama, odnosno o društvu u kojem živimo. Unutar tog pitanja bilo je bitno objasniti pitanja identiteta i njegove konstrukcije te istražiti identitete migranata/izbjeglica koji su prolazili Republikom Hrvatskom te istražiti kako nastaje slika homogenog *migrantskog vala* u medijima dok s druge strane postoje heterogeni uzroci migracija kao što su prisilni razlozi – rat, strah za život, ekonomski razlozi, osobni razlozi – želja za spajanjem obitelji...¹ Cjelokupnu sam sliku pokušala dobiti koristeći metodu polustrukturiranih intervjua, tj. kroz razgovore s kazivačima. Za kazivače nisam odabrala same imigrante, već volontere koji su za vrijeme prolaska

¹ Migracije dijelimo na dobrovoljne migracije koje podrazumijevaju preseljenja koja ljudi prihvaćaju svojom voljom i prisilne migracije čiji je uzrok često agresija, rat i nasilje te druge životne nevolje na koje migranti ne mogu utjecati. Bračna migracija se odnosi na migraciju do koje dolazi kao posljedica braka, ili u vezi s osnivanjem bračne zajednice, kada su osobe koje ulaze u brak dotad živjele u različitim mjestima... Više vidi u poglavlju: Tipologije migracija. (Heršak 1998: 40-41, 142-143, 207).

imigranata Hrvatskom volontirali u prihvatnim centrima i izbjegličkim kampovima.² Volontere sam odabrala kao kazivače jer smatram da kao sudionici u procesu imigracija imaju bolji uvid u ono što se događalo s imigrantima na putu kroz Hrvatsku, a istovremeno su i njezini građani, upućeni u aktualna zbivanja u tom trenutku te korisnici portala koje sam proučavala, a samim time sudionici u dijalogu javnih mišljenja. Intervjuirala sam četiri kazivačice. Tri su volontirale u organizaciji Are You Syrious? koja je nastala kao građanska inicijativa u trenutku kada imigrantska kretanja počinju prolaziti kroz Hrvatsku, a jedna kazivačica volontirala je u okviru Centra za mirovne studije, udruge koja se zalaže za društvenu promjenu na načelima nenasilja, rad na javnim politikama i aktivizam.³ Pri odabiru kazivača jedini je kriterij kojim sam se vodila bio njihov volonterski rad i to da su djelovali na terenu u direktnom susretu s imigrantima. Pri oblikovanju pitanja za intervju željela sam se osvrnuti na njihovo vlastito iskustvo na terenu, ali i porazgovarati o njihovim osobnim stavovima o medijskim izvještavanjima o onome što se događalo na terenu te vidjeti kako se prema njihovom mišljenju pristupalo temi migranata u medijima; također sam željela saznati i razloge iz kojih su se odlučili na volontiranje, ali u razgovoru s njima čuti i događaje na terenu koji su oni sami doživjeli ili primijetili. Literatura koja se bavi pitanjem migracija pruža neograničen izvor informacija, no, budući da je svako istraživanje nekog fenomena unutar pojma migracija individualna priča, svakim se istraživanjem otvara jedno novo poglavlje, a tako je bilo i s mojim istraživanjem. Iz tog razloga (ali i zbog činjenice da o ovom suvremenom imigrantskom valu još nema gotovih istraživanja) željela sam ovoj temi pristupiti kroz dva pristupa. Koristeći se metodom polustrukturiranog intervjua gdje sam kroz razgovore s kazivačima kao i kroz drugi pristup analize medijskih izvješća tržila odgovore na pitanja identiteta i reprezentacije.

Analiza medijskih članaka kao ni analiza intervjua ne bi bile moguće bez teorijskog znanja o temi. U pristupu medijskim člancima pomogao mi je zbornik radova *Etnografije interneta* (2004) Reane Senjković i Ive Pleše u kojem sam se koristila radovima Christine Hine i Andreasa Wittela koji su me usmjerili kako pristupiti internetu kao *terenu* i sredstvu komunikacije te kako se koristiti medijskim tekstom s interneta. Tema je migracija široka tema pa je bilo teže pronaći radove na temu imigracijama koje bih proučavala u direktnom

² Kazivačice: I. G. – 23 godine, volontirala za CMS; L. O. – 21 godina, volontira za Are You Syrious?; M. B. – 28 godina, volontirala za Are You Syrious?, trenutno je uključena u projekt EVS (european volunteering service) projektu (9 mj.) gdje radi s maloljetnicima bez pratnje u nekoj vrsti vrtića s djecom izbjeglica (2. generacija); Dž. – 32 godine, volontira za Are You Syrious?. U navođenju izjava kazivačica u dogovoru s njima koristit ću se njihovim inicijalima.

³ Prema Statutu Centra za mirovne studije. <http://www.cms.hr/hr/statut-cms-a/statut-centra-za-mirovne-studije>.

međudnosu s vlastitom temom istraživanja, međutim, radovi Khalida Kosea (2007), Philipa Martina, Manola Abella i Christiane Kuptsch (2006), Carolin B. Brettell i James F. Hollifield (2000) bili su baza u početnoj fazi upoznavanja s temom migracija. Radovi Jadranke Grbić Jakopović: *Multipliciranje zavičaja i domovina – Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identiteti* (2014), Duška Petrovića: *Fenomen izbjeglištva u modernom političkom sistemu* (2014) i Teda C. Lewellwna: *The Anthropology of Globalization – Cultural Anthropology Enters the 21st Century* (2002) bili su mi korisni za povezivanje pojma identiteta s temom migranata. Radovima Stuarta Halla, *Cultural Identity and Diaspora* (1990) i *Who needs Identity?* (2000) koristila sam se, pak, isključivo pri razumijevanju i definiranju pojma identiteta. Za terminološka pojašnjenja koristila sam *Leksikon migracija i etničkog nazivlja* (1998) kojega je uredio Emil Heršak.

Tipologije migracija

Dvije su ključne riječi koje se pojavljuju kako u mom radu tako i u medijima koje proučavam – migranti i izbjeglice. Migrant je prema Ujedinjenim narodima „osoba izvan vlastite zemlje u trajanju od dvanaest mjeseci ili više, bez obzira na razloge migracije i njihovog pravnog statusa. Međutim, gotovo niti jedna država na migrante ne gleda isključivo tako. Na primjer, stanovnici porijeklom iz drugih država mogu biti podijeljeni u različite kategorije ovisno o dužini boravka od jednog dana do više godina.“⁴ (Martin, Abella, Kuptsch 2005:4). Pojam migranta pokriva širok koncept različitih situacija u kojima osoba izbiva izvan matične zemlje, a prva razlika je ona između dobrovoljnih i prisilnih migranata. Prisilne su migracije uzrokovane raznim konfliktima, progonima, prirodnim katastrofama, a osobe koje migriraju iz tih razloga nazivaju se izbjeglicama. Druga je razlika između migranata koji odlaze iz svoje zemlje iz političkih razloga i onih koji iz nje odlaze zbog ekonomskih razloga, a u toj podjeli prve opet nazivamo izbjeglicama dok druge nazivamo radnim migrantima ili gostujućim radnicima (usp. Koser 2007:16-17). Izbjeglice se definiraju kao „osobe izvan vlastite države koje nisu u mogućnosti ili se ne žele vratiti zbog straha od progona. Često su smješteni u kampove u blizini države iz koje dolaze dok se situacija u njihovoj zemlji ne promjeni ili dok se ne smjeste u drugu državu.“ (Martin, Abella, Kuptsch 2005:8). Iako se u medijskim člancima koje proučavam većinom govori o izbjeglicama, u svom ću se radu služiti riječju migranti jer je nadređen pojam, premda se u medijima nerijetko ta dva termina

⁴ Sve citate u radu s engleskog prevela autorica teksta.

miješaju ili koriste nepravilno. Za objašnjenje pojma migrant bitni su i razlozi iz kojih osoba odlučuje postati migrant, razlozi zašto napušta vlastitu zemlju i odabire neku drugu kao novo mjesto života. Ti razlozi nazivaju se potisni i povlačni faktori. „Potisni i povlačni faktori su uvjeti u zemljama iz kojih se odlazi (potisni) i u zemljama u koje se dolazi (povlačni). Ti uvjeti najčešće se odnose na različitost stilova života u zemljama iz kojih se odlazi i u koje se dolazi a baziraju se na motivaciji pojedinca i njegovoj adaptaciji na okoliš. Također se razlikuju dvije perspektive potisnih i povlačnih faktora, ekonomska i socijalna. Potisni i povlačni faktori u ekonomskom smislu su potraga za boljim poslovnim prilikama, lagodnijim životom, višim standardom života. U socijalnom smislu to su veze s obitelji i prijateljima, društvene okolnosti u zemlji i ostvarivanje društvenih prava i potencijala. Povlačne i potisne faktore u stvarnosti je nemoguće odvojiti, djeluju istovremeno te jednako ovise o mikro i o makro kontekstu, odnosno o željama i događanjima u životu pojedinca koliko i o sveukupnom stanju u zemljama odlaska i dolaska te cjelokupnoj svjetskoj politici kretanja.“ (usp. Brettell i Hollifield 2000:102-3,146-7).

Treća ključna riječ u radu svakako je pojam identiteta koji je u studijama migracija kako navode Brettell i Hollifield „jedan od glavnih pojmova za interaktivno razumijevanje kultura i višestrukosti i pomičnosti samoreprezentacije koji su u slučaju migracija istaknuti jer u kontakte i međuodnose stavljaju populacije različitih pozadina“ (2000:114). Pojam identiteta unutar pojma migracija ujedno je i glavno pitanje kojim se bavim u ovom radu pa ću o njemu detaljno raspravljati kroz cijeli rad.

Kulturnoantropološko istraživanje medija

Suvremeni je kulturnoantropološki istraživački rad gotovo nezamisliv bez korištenja suvremenih tehnologija, a u antropološkom radu koji se na prvom mjestu bavi čovjekom neizostavno mjesto istraživanja jest komunikacija. Internet „najtransnacionalniji i najdeteritorijaliziraniji od svih medija prvi je koji omogućuje komunikaciju mnogih s mnogima i u sebi sadrži mnogo širu ponudu mogućih života ili mogućih identiteta te bilježi sve brojnije znanstvene odgovore“ (Senjković, Pleše 2004: 5) te kao takav postaje jedno od mojih osnovnih mjesta terenskog rada u kojem tražim odgovore na razumijevanje komunikacije ljudi u pokretu. Ljudi koji su izmaknutih iz vlastitog mjesta življenja (mjesta gdje osjećaju pripadnost) s osobama koje ih na njihovom putu dočekuju i ispraćaju. Unutar te komunikacije pokušavam razumjeti stvaranje identiteta koje se događa ovisno o komunikaciji.

Medijski članci na portalima koji su bili glavno mjesto mojeg istraživanja sredstvo su javne komunikacije, koju bismo možda okarakterizirali kao jednosmjernu, međutim, prostor interneta kao i živa komunikacija nije ograničena jednosmjernošću. Čim su informacije primljene od druge strane te promišljene govorimo o dvosmjernoj komunikaciji. Internet kao sredstvo i mjesto masovne komunikacije zbog brojnosti njegovih korisnika, a i opcija povratka komunikacije od primatelja postaje mjesto aktivne komunikacije i razmjene mišljenja pa su tako i medijski članci koje sam istraživala vrlo često kroz opciju komentara imali zabilježene povratne reakcije, a ponekad su otvarali i daljnje rasprave. Međutim internetski tekstovi, kao što navodi i Christine Hine (usp. 2004:37-38) ne moraju nužno biti interaktivni (npr. komunikacijom kroz komentare). Tekstovi su oduvijek bili „interesantno sredstvo koje otkriva nešto te ih vrijedi proučavati, oni su važan dio života, ali ih ne treba odbaciti niti prihvatiti kao apsolutne istine, već ih u njihovom čitanju treba proučavati kao pisanu interpretaciju njima suvremenih zbivanja unutar kulture u koju je uronjen njihov stvaratelj. Shvaćanje medijskih tekstova važno je povezati s razumijevanjem njihove kontekstualnosti jer se na taj način dolazi do razboritih, kulturološki upućenih prosudbi njihove važnosti te se tek tada može odrediti njihov status kao opisa stvarnosti. To ih ne određuje nužno kao točne ili netočne, već omogućuje da se tekst shvati kao opis koji neki autor proizvodi u nekoj situaciji i nekom kulturnom kontekstu te ih se povezuje s okolnostima njihove proizvodnje i potrošnje. Na taj se način između ostaloga medijskim prikazima na portalima koje pratim koristim i sama u ovom istraživanju, kombinirajući različitu mogućnost pristupa internetskom članku. O internetu govorim i kao o sredstvu i kao o mjestu upravo zbog toga što ono jest moje sredstvo rada kojim se služim pri skupljanju informacija ali i mjesto jer se kao što navodi i Andreas Wittel (usp. 2004:18) istraživanje danas pomiče s geografskih lokacija, od pojedinih mjesta i lokalnih situacija te se shvaćanje pojma terena pomiče na političku lokaciju koja odgovara dinamičnoj i otvorenoj strukturi mreže (internetske) koja se može širiti gotovo bezgranično, a upravo to širenje interneta jedna je od najvažnijih kulturnih pojava našeg vremena koja utječe na gotovo sva područja života. Sukladno tome gotovo je nemoguće ne koristiti se prostorom interneta u istraživanju suvremenog kulturnog, društvenog i političkog fenomena masovnih migracija u današnjem vremenu, jer se komunikacija o migracijama, ali i komunikacija između samih migranata tijekom migracija odvija jednako tako u realnom prostoru kao i u virtualnom prostoru interneta. Međutim, glavna tema mojeg istraživanja naravno nije direktno vezana za prostor interneta pa se tako i moj terenski rad ne oslanja samo na medijske prikaze. Kombinacija medijskih prikaza s interneta s komunikacijom sa stvarnim sudionicima migracijskih procesa

naizmjenično su mi pomogli ući u terene i prikupiti što veći broj informacija te ih koristiti na način da iz tih informacija dođem i do što jasnijih spoznaja o vlastitoj temi istraživanja.

Analiza medijskih prikaza

Ideju za temu diplomskog rada dobila sam u rujnu 2015. godine, kada je Hrvatska nakon zatvaranja Mađarske granice prema Srbiji postala tranzitna zemlja migrantskog vala u kojem se migranti (većinom iz Sirije, Iraka i Afganistana) kreću prema zapadnim zemljama Europske unije. Medijske prikaze migranata pratila sam od njihovog početka pojavljivanja u Hrvatskoj pa sve do zatvaranja granica u Grčkoj i Turskoj (početkom ožujka 2016. godine) s čime je zaustavljeno i njihovo kretanje. Sukladno tome, i izvještaji u hrvatskim medijima se nakon toga vraćaju vrlo rijetkom izvještavanju o migrantima kako je to bilo i prije otvaranja rute njihova prolaska kroz Hrvatsku. Kako bih lakše provela analizu medija i medijskih članaka u svrhu diplomskog rada pažnju sam odlučila usmjeriti na tri hrvatska *mainstream* medija: Večernji list – vecernji.hr, Jutarnji list – jutarnji.hr, 24 sata – 24sata.hr te na alternativne medije H-alter – h-alter.org, Index – index.hr i Lupiga – lupiga.com. Budući da je broj članaka koji je objavljivan, osobito u prvim mjesecima nakon otvaranja prihvatnih centara u Hrvatskoj, bio izrazito velik i nije bilo moguće posvetiti se svim člancima pojedinačno grupirala sam ih na osnovi sličnosti pristupa temi i prikaza migranata kako bih lakše sumirala ono što govore. Budući da bi osvrtnja na svaki pojedini članak s ovih portala premašilo okvire ovoga rada, direktno sam se osvrnula samo na one reprezentativnije te ih navela kao svoje izvore. U istraživačkom razdoblju pratila sam sve članke i vijesti o izbjegličkoj krizi koji su se pojavljivali u medijima. Upravo ta velika količina medijskih informacija s kojom sam se svakodnevno susretala pomogla mi je pri analizi omogućivši mi širi pogled kroz koji sam onda mogla započeti s analizom, podjelama i komparacijom. Čitajući članke *mainstream* medija zaključila sam da ih je moguće svrstati u četiri različite tematske skupine po pristupu predstavljanja migranata koji prolaze Hrvatskom i načinu na koji problematiziraju temu. Prva su grupa medijski članci koji se bave tehničkim pitanjima vezanim uz prolazak migranata kroz Hrvatsku, a ona daje faktografske izvještaje bez dodatnih komentara. Druga grupa u izvještajima o migrantskoj krizi traži poziciju Hrvatske kao europske države osvrćući se na zbivanja u hrvatskoj politici te traženjem „rješenja problema“ s migrantima. Treća grupa članaka pokušava migrante približiti čitatelju kroz izazivanje empatije, a četvrta grupa članaka migrante prikazuje u negativnom svijetlu.

Jedan je dio medijskih članaka usmjeren na tehnička pitanja planiranja rute prihvata i putovanja migranata kroz Hrvatsku, odgovara na pitanja o poziciji i uspostavi kampova, broj migranata koji dnevno prolaze kroz kampove i kapacitetima kampa te na način na koji se vodi rad samih kampova i prijevoza od granice sa Srbijom do granice sa Slovenijom. Ti su članci u manjoj ili većoj mjeri isti na sva tri portala koja sam proučavala i većinom donose podatke bez dodatnih komentara na događaje.

Druga je vrsta članaka ona koja na direktan način kroz migrantsku krizu traži mjesto Hrvatske kao europske države koja je humana i razlikuje se od susjednih zemalja Europske unije koje podižu granice ili od susjedne Srbije donoseći tako naslove poput: „Sada je jasno: Hrvatska je humana i organizirana“ (Veljković 2015) te izvještaje koji govore o težini situacije i komplikacijama u organizaciji:

„...u samo nekoliko dana, pred imigrantima pokleknule europski uređene, organizirane i bogate Austrija te posebno Slovenija. Ljubljana je na teren poslala i vojsku, no ni to nije dovoljno pa zaziva pomoć drugih europskih država u čuvanju granice, ali i u opremi iako je – za razliku od Hrvatske – dosad iz Bruxellesa dobila obilatu financijsku injekciju za migrante. Sada, u jeku krize nastale nakon mađarskog zatvaranja granica, postalo je jasno još jedno: Hrvatska je s pravom oštro upozoravala Srbiju da se ne ponaša s figom u džepu i da ne šteti Mađarsku, nego da dio izbjeglica preusmjerava i tamo te da, prije svega, surađuje.“ (Ibid. 2015).

U tu bih grupu svrstala i članke koji u migrantskoj krizi također traže poziciju Hrvatske kao europske zemlje, ali rješenje problematike migrantske krize vide drugačije prenoseći izjave raznih hrvatskih političara (ili onih susjednih zemalja) koji se ne slažu s načinom na koji se tadašnja trenutna vlast odnosi prema migrantima koji prolaze Hrvatskom: „Jesam za privremeni prihvata žena i djece, ali ne i mladića koji izgledaju kao da su upravo izašli iz teretane...“ (Lepan Štefančić 2015). Budući da velik broj članaka ovog tipa nosi i komentare različitih političara koji iznose stavove stranaka u kojima djeluju nužno je naglasiti kako je trenutak u kojem migranti kreću prolaziti kroz Hrvatsku i predizborno vrijeme u kojem se izabire novi premijer države. Izbori su završili u studenom 2015. te se promjenom vlasti mijenjaju i izjave političara.

Treća je vrsta članaka ona koja migrante želi približiti svojim čitateljima kroz patnju i teškoće koje prolaze na svojem putu te ih žele prikazati u drugačijem svjetlu od svih najčešćih predrasuda koje postoje, a lako ih se može naći u komentarima na te iste članke. Večernji list

donosi članak pod naslovom „I migranti trebaju normalan život, krov nad glavom nije dovoljan - Većina sirijskih muslimana religiozna je koliko i članovi bivšeg Saveza komunista, a prema ISIL-u osjećaju jaču odbojnost nego Europljani“ (Špoljar 2015) te izbjeglice želi približiti hrvatskim čitateljima evocirajući suosjećanje i uspoređujući ih sa hrvatskim i bosanskim izbjeglicama 1990-ih godina, ističući sličnost njihovih vrijednosti europskim vrijednostima te govoreći o obrazovnim sustavima zemalja iz kojih dolaze. Tu također spadaju članci koji donose brojne razloge zbog kojih ljudi napuštaju svoje zemlje i putuju prema Europi. Ti su članci nerijetko popraćeni velikim brojem komentara u kojima se čitatelji suprotstavljaju autoru članka s komentarima poput:

„Gledam danas kako policija globi vozače na Bolonji poradi prometnih prekršaja. Ova horda imigranata, dezertera i možebitno terorista nesmetano prelazi državnu granicu bez dokumenata, nekažnjeno. Daje im se odjeća, obuća, ica i piće. 270 tona hrane su izjeli. Koliko hrane su dobile naše pučke kuhinje od Države, koliko odjeće, obuće, ica i pića su dobili beskućnici, siromasi? Zar smo mi u svojoj Domovini građani drugog reda?“ (docCL; VL 20.10.2015);

„99% su radikalni islamisti, dolaze organizirano iz 40 zemalja u okviru projekta globalnog džihada, sigurno ima terorista, a u svakom slučaju će poslužiti kao rasadnik terorista kad jednom dođu u Europu i budu morali živjeti kao stoka po azilima i getima jer se neće moći zaposliti obzirom da ih je više od pola nepismeno...“ (fuk-po 25.09.2015).

Istaknula sam komentare na članke ove vrste jer su poticali najviše internetskih rasprava u dijelu za komentare koji postoje na većini portala, a moguće je komentirati na svaki postojeći članak. Također kroz njih sam mogla dobiti povratne informacije kako hrvatska javnost percipira trenutna događanja. Naravno, nisu svi bili negativni, ali je primjetan velik broj komentara koji su na migrante gledali s neodobravanjem i suprotstavljali se člancima koji su pokušavali migrante prikazati kao žrtve i kroz taj pristup ih približiti čitateljima.

Četvrta je vrsta članaka najrjeđa, a to je ona koja migrante prikazuje u negativnom svijetlu izvještavajući o lošim iskustvima s migrantima poput ovog u Jutarnjem listu: „STIGLO VIŠE OD 7000 IZBJEGLICA Veliki stampedo u Tovarniku, u Dugavama azilant gađao ciglom fotoreportera“ (Patković, Korljan, Mesić 2015). Eventualni negativni članci češće su usmjereni prema kritiziranju neorganiziranosti vlasti u nošenju s rješavanjem zahtjeva koje postavlja situacija nastala na migrantskoj ruti, poput ovog članka pod naslovom: „Neočekivani troškovi: Mještani Tovarnika traže pomoć države - Mještani nam kažu kako se

policija nakon tri dana nesnalaženja ipak organizirala i počela reagirati kako treba. Dodaju kako su i prije upozoravali na moguće probleme“ (Lepan 2015). Ti članci slični su onima koje sam svrstala u drugu vrstu članaka jer traže poziciju u koju će smjestiti Hrvatsku i okarakterizirati ju kao više ili manje uspješnu, europsku, zaostalu, spremnu na nošenje s velikim problemima ili ne. Također, spominjući probleme koji su nastali u odnosu s migrantima ti članci nerijetko traže odgovore od političkih predstavnika što je opet osvrst ne samo na trenutni „problem“ u migrantima već politički problem države i načina na koji jedna ili druga politička strana reagiraju na taj problem.

Alternativni mediji imaju nešto drukčiji pristup, ali i njihove članke možemo svrstati u gotovo jednake tematske grupe na koje sam podijelila i one *mainstream* medija. Gotovo jednake iz razloga što je četvrta grupa članaka u alternativnim medijima potpuno drukčija, čak bi se reklo i suprotna. U alternativnim medijima nisam naišla na članke koje migrante predstavljaju u negativnom svjetlu, ali četvrta vrsta članaka postoji i u alternativnim medijima. Ona se usmjerava na kritiku Hrvatske u odnosu prema migrantima.

Prva grupa na obje strane ostaje gotovo jednaka s faktografskim izvještajima o događanjima koji većinom prenose brojeve prevezenih migranata od jedne granice do druge te stanje u kampovima.

Druga, pak, grupa i dalje traži mjesto Hrvatske u cjelokupnoj situaciji također ju prezentirajući kao svjetlu točku migrantskog puta po pitanju uljudnosti i organizacije:

„Unatoč svemu, pa i budalama u svojim redovima – Hrvati će pokazati kako smo velik narod. Već jutros, dočekali smo ljude koji promrzli i gladni i umorni preko šume dolaze do hrvatske granice. Prikupljeni su, popisani, nahranjeni, a djeci je dana potrebna pomoć. I to ne samo od strane države, već i mnogih ljudi velikog srca koji su tamo otišli i koji su se tamo poslom zatekli. Pomagali su i volonteri i mještani.“ (Vojković 2015)

Međutim, toj vrsti izvještavanja alternativni mediji, češće nego *mainstream* mediji, pristupaju s malo više preispitivanja i kritike na cjelokupno stanje:

„Stotine hiljada ljudi prošlo je proteklih tjedana ovim prostorom bez ijednog organiziranog i masovnog ksenofobnog ispada kakvi se događaju u Mađarskoj i sjevernije. Kao da su se ovdašnji narodi očistili od etničke mržnje kroz ratove devedesetih, iako znam da to preoptimistično zvuči, i sada se pokazuju gostoljubivijim

domaćinima od većine ostalih evropskih zemalja. Istinabog, prema izbjeglicama se ponašaju kao protočni bojler, koliko ih s jedne strane prime toliko ih s druge otpreme, ponašaju se dakle pragmatično i proračunato. To ne izgleda jako simpatično, iako bi bilo pametno kada bi tako uredili i svoje međusobne odnose.“ (Čulić, 2015).

U toj istoj grupi za *mainstream* medije istaknula sam i članke koji prikazuju Hrvatsku kao dio Europske unije donoseći i razne komentare političara. Alternativni mediji također prate političke rasprave komentirajući trenutne odluke vezane uz „problem“ migranata kroz trenutna zbivanja u politici.

Treća je grupa, gdje se migranti prikazuju kao žrtve izazivajući empatiju čitatelja, također dosta slična onoj *mainstream* medija, međutim, razlika je u tome što na alternativnim stranicama puno rjeđe nailazimo na komentare (razlog tome je i što h-alter.org nema opciju komentiranja) pa tako i na komentare s govorom mržnje prema migrantima. U ovoj grupi bitno je naglasiti i razliku koja postoji između tih dviju vrsta članaka, a to je da članci alternativnih medija često donose i upute kako je moguće pomoći migrantima, volontirajući ili uključujući se u akcije doniranja hrane i odjeće.

Zadnja je grupa koju sam navela opisujući članke *mainstream* medija ona koja migrante prikazuje u negativnom kontekstu. U člancima alternativnih medija niti jednom nisam naišla na takvu vrstu članaka, ali sam primijetila da postoji drugi način pisanja i izvještavanja, a to je kritika samih sebe, odnosno kritika Hrvatske, njenih stanovnika i političara u odnosu prema nastaloj situaciji (usp. Vojković 2015, Markešić 2015, Vokši 2015, Inicijativa Dobrodošli 2015) pa tako između ostalog H-alter donosi i listu najksenofobnijih izjava hrvatskih političara (Kuzmanić 2015), a Lupiga jedini objavljuje priču s druge strane pod naslovom „Izbjeglička strana priče: Što izbjeglice misle o hrvatskim medijima“ (Mulalić i Vidović 2016).

Sve vrste članaka koncentrirane su na pitanjem migranata bilo prenoseći podatke ili izvještavajući na različite načine o stanju u kampovima i odnosu Hrvatske, njenih državljana i političara prema cjelokupnoj situaciji. Na taj način oni kod čitatelja stvaraju sliku o nevidljivom drugom koji je sada prisutan u bliskoj nam okolini. Do dodatnog je problema došlo u studenom 2015. kada je zbog velikog broja migranata došlo do zatvaranja granica i odluke Europske unije o propuštanju isključivo izbjeglica tj. političkih migranata te zaustavljanju ekonomskih migranata koji ne dolaze iz trenutno ratom zahvaćenih područja pa se tako javljaju naslovi poput „Hrvatska više neće primiti ekonomske migrante“ (Balen

2015). Iako su već oni članci u rujnu pisali o razlozima dolaska i tu navodili i političke i ekonomske razloge migrante se rijetko odvajalo i sve ih se navodilo kao izbjeglice. Nakon te odluke u studenom počinju izlaziti članci koji pokušavaju objasniti tko su to izbjeglice, a tko nisu:

„Nekoliko sati kasnije odluku o zatvaranju granice za ekonomske emigrante objavili su Srbija, Hrvatska i Slovenija. Nije riječ o iznenadnoj odluci država na tzv. balkanskoj ruti migranata. Kako saznajemo, dogovor među ovim zemljama postignut je prije dva dana. Prema tom dogovoru države na ovoj ruti propuštati će samo migrante iz Afganistana, Iraka i Sirije, odnosno samo iz zemalja zahvaćenih ratom. Odmah nakon zatvaranja granice za ekonomske migrante na makedonsko-grčkoj granici nekoliko je tisuća migranata zaustavljeno.“ (Palokaj 2015).

I u ovim izvještajima mogla se vidjeti mala razlika između načina pisanja. Dok su *mainstream* mediji većinom prenosili događanja s granica gdje su ekonomski migranti čekali otvaranje granica, alternativni su se mediji upuštali i u kritiziranje tog čina:

„Odluka o pooštavanju kriterija za ulazak izbjeglica, prolazak samo osoba iz Sirije, Afganistana i Iraka te zaustavljanje izbjeglica koji ne dolaze iz ratom zahvaćenih zemalja predstavlja vrlo ozbiljan udarac na vladavinu prava te ljude koji se u potrazi za sigurnim utočištem dovodi u nesigurnu poziciju.“ (Inicijativa dobrodošli 2015)

S otvaranjem te teme podjele migranata na one „poželjnije“ i one „nepoželjnije“ stvara se još jedna podgrupa stvaranja njihovog identiteta i pozicioniranja sebe spram ove nove podjele u identitetu drugoga u kojoj su mediji imali veliku ulogu već samim naglašavanjem razlike između izbjeglica i ekonomskih migranata. Dodatno razdvajanje identiteta migranata na one poželjne i one nepoželjne, odnosno na one manje ili više nepoželjne stvara probleme ne samo od strane onih koji za njih stvaraju te identitete već radi pomutnju i u samoidentifikaciji samih migranata koji u želji za prolaskom granica i dolaskom na željena odredišta moraju prilagođavati i konstantno rekonstruirati svoje identitete.

Analiza kvalitativnih intervjuja

Istraživanje teme stvaranja identiteta migranata u hrvatskim medijima tijekom njihovog prolaska Hrvatskom nisam željela ograničiti samo na praćenje medijskih izvještaja i njihovih prikaza migranata te načina na koji se politika i građani nose s činjenicom da je

Hrvatska postala jednom od tranzitnih zemalja migrantskog vala. Kako bih dobila bolji uvid u stvarnu situaciju na terenu, odnosno u kampovima u kojima su migranti dočekivani i iz kojih su otpremani dalje prema zemljama zapadne Europe, odlučila sam provesti intervju s volonterima koji su djelovali na terenu volontirajući na graničnim prijelazima Bapska, Tovarnik, Harmica, Bregana, Ključ Brdovečki, u prihvatnim kampovima Opatovac i Slavonski Brod te na taj način kroz direktan kontakt s migrantima zapravo svjedočili onome o čemu su izvještavali mediji. Također, u razgovoru s kazivačima željela sam dobiti i njihovo mišljenje o tome kako su hrvatski mediji prenosili priče s terena te izvještavali o cjelokupnoj situaciji. Razgovarala sam s četiri kazivačice vodeći se formom polustrukturiranog intervjua, tri kazivačice volontirale su u organizaciji Are You Syrious?, a jedna kazivačica volontirala je pod organizacijom Centra za mirovne studije. Razlozi mojih kazivačica zašto su se priključile volontiranju su slični. Sve su izrazile zanimanje za temu još i prije nego li su migranti krenuli prolaziti kroz Hrvatsku, a kada se to dogodilo odlučile su i same djelovati i pomoći:

„Pa mislim u početku me još, dok je to bilo u Italiji prošle godine, pretpošle godine me počela, zanimala ta tema i onda sam malo to gledala, ovo ono, i kad sam skužila da su počeli prolaziti kroz Hrvatsku sam počela volontirati jer toliko mogu (...) jedan od razloga zašto sam počela volontirati [je] jer su me jako živcirali svi ti komentari po portalima i društvenim mrežama: oni su prljavi, oni će nam uzeti posao, oni su islamisti, oni su drugačiji od nas, to nije naša kultura, oni nisu civilizirani i te neke spike... I ja to... Ne gledam ja tako i zato sam odlučila pomoći u tom trenutku.“ (L.O.).

Neke od njih navele su da su poseban „okidač“ za njihov početak volonterskog rada bili negativni komentari okoline te način na koji se cijela situacija prikazivala u medijima: „...zato što me stravično živciralo kako se na televiziji i u novinama i svugdje o tome pričalo. Užasno mi je to išlo na živce pa sam htjela i ja otići da vidim kakav će biti moj neki cijeli dojam toga.“ (I.G.). Iz navedenih razloga zbog kojih su se odlučile na volontiranje zanimalo me jesu li se one susretale s predrasudama u svojoj okolini i na koji način su te predrasude bile usmjerene (prema migrantima, načinu na koji se s njima ophodi, njihovom radu s migrantima). Odgovori su koje sam dobila bili različiti. Neke od njih su se susretale s predrasudama direktno u svojoj okolini, a neke ne jer njihova obitelj i prijatelji dijele ista razmišljanja kao i one same:

„Mislim, susrela sam se sa predrasudama u svojoj okolini, nažalost zbog učestalih terorističkih napada u EU i svijetu mnogi su bili skloni generalizirati i tvrditi da su sve izbjeglice koje dolaze ujedno i teroristi obzirom da dolaze iz većinom islamskih zemalja. Komentari su bili svakakvi, od toga da je super to što odlazim na granične

prijelaze i pomažem jadnim ljudima do onih kako nije čudno da idem jer pomažem “svojim”⁵ teroristima koji dolaze islamizirati Europu“ (Dž. Dž.);

„...ja se nekako kao krećem u krugu ljudi koji su relativno sličnog razmišljanja kao i ja o tome svemu pa onda nisam imala nekih situacija gdje s nekim od svojih sad vodim raspravu ili da kao imamo suprotstavljena mišljenja. Ali sam konstantno bila okružena tim nekim javnim diskursom koji je po meni bio i još uvijek je jako diskriminatoran. Ali ono što je mene nekako najviše znalo pogađati je kad sam se s time susretala na samom terenu, sa ljudima koji su ili zaposlenici ili su volonteri...” (I. G.).

Međutim, jedna se volonterka nekoliko puta susrela s predrasudama i na terenu gdje je, kako je sama objasnila, najmanje očekivala da će se susresti s takvim razmišljanjem misleći da su ljudi koji su došli volontirati i pomoći drukčijeg mišljenja od, kako kaže, nekog generalno negativnog raspoloženja spram migranata koje je vladalo u Hrvatskoj s početkom ovog migrantskog vala. Tako moja kazivačica u razgovoru navodi dva primjera s terena koja su ju, kako navodi, uznemirili više od ostalog neprihvatanja i predrasuda na koje je nailazila u izjavama u medijima ili u komentarima na portalima i društvenim mrežama:

„I uglavnom tu se pokrenula rasprava, ova žena koja je znači bila voditeljica Crvenog križa smjene noćne je iskomentirala da njoj nije jasno šta smo se svi tako uzburkali oko svega toga i šta mi sad tu.... Da ne treba sad tu njima bit baš sve tako na izvol'te i da ne treba sad bit hotel s pet zvjezdica, da šta će se sad tu nešto previše izvoljevati kad em ionako idu za čas éa. Samo što kad je noć i kad si umoran i kad je kraj devetog mjeseca, zapravo početak desetog i kad je jako hladno onda nije svejedno dal' ćeš tri sata, bez obzira koliko je to kratki period, bit bez deke ili ćeš ipak dobit deku. (...) I sad se ja nekako tu suzdržavam i pokušavam to nekako na pristojan način ponovit da prenosim informaciju koju sam vidjela. I u jednom trenutku ona meni odgovara da je naš problem, pod tim nas se misli Hrvata, zapadnjaka, Europe, što mi moramo promijenit svoj način, svoj zapadnjački način razmišljanja, to su joj bile točne riječi, jer moramo shvatit da ti ljudi nisu dosegli našu razinu i da zbog toga, u principu ona meni hoće reći da naš zapadnjački način razmišljanja bi podrazumijevao da sve mora bit kulturno, fino, moraš dobit deku, moraš dobit hranu i sve to skupa, ali da kod njih to nije tako jer su oni došli bogu iza nogu gdje tamo to nije tako i onda moramo se mi

⁵ Kazivačica je muslimanske vjeroispovijesti (odgajana u duhu vjere koju ne prakticira), izraz "svojim" u komentarima iz okoline odnosi se na to da kao muslimanka pomaže migrantima koji su većinom muslimankse vjeroispovijesti.

njima prilagodit u smislu da kao zašto mi tu sad nešto previše bi htjeli. Tako nekako.“ (I.G.);

„I jedan od tih ljudi [volontera koji su radili u šatoru u drugom prihvatnom centru] me pita pa gdje ste vi bili i ja kažem kao pa tu unutra među njima dijelili smo robu. I on me pogleda kao di unutra, ja kažem pa tu među ljudima. I on kaže kao jebote ma nema šanse da ja idem tamo to su sve životinje da me zakolju kad uđem među njih. Tim riječima. Možda nije rek'o jebote, al' riječ životinje i zakolju je iskoristio. Ja onak' kao pa ne, mi nismo imali nikakvih problema, što je stvarno istina. A i zašto bismo imali. Mislim da je bila bilo kakva agresija, neugodnost, da sam se u bilo kojem trenutku ja osjećala nesigurno zbog ljudi koji me okružuju, ne.“ (I.G.).

Za moje istraživanje bila su važna pitanja koja su se odnosila na iskustvo mojih kazivačica s novinarima na terenu te s onim što se prikazivalo u medijima te koje su medije pratile. Sve su kazivačice rekle da su u počecima pratile sve što se u medijima prikazivalo, što su više mogle, od televizije (vijesti na različitim TV kanalima) do različitih novinskih članaka ili članaka po portalima (od onih *mainstream* do onih alternativnih), međutim, naglasile su da ih je sva ta količina informacija koje su često bile pune predrasuda vrlo brzo počela „živcirati“ te su se okrenule više alternativnim medijima čiji su načini prikazivanja više odgovarali njihovim stavovima, a nakon što su počele volontirati sve su članice počele više pratiti dnevna izvješća iz kampova na stranicama organizacija koje su organizirale volontere:

„Trudila sam se više ne čitati i ne slušati medije koje negativno prenose vijesti o izbjeglicama koje dolaze u Europu baš zato što sam na terenima upoznala neke od njih i čula svakakve tužne priče o razdvojenim obiteljima, poginulim članovima, nestalima... imala prilike upoznati divne ljude koji samo isključivo žele živjeti u miru, negdje gdje rata nema.“ (Dž. Dž.)

Nepovjerenje je prema medijima mojih kazivačica poraslo s početkom rada u kampovima jer su same mogle vidjeti ono što su zapravo željele saznati u medijima, a također neke izvještaje o stanju u kampovima koje su donosili mediji nisu bili u skladu s njihovim iskustvom što je dodatno pridonijelo njihovom pogledu na medije kao sredstvu konstruiranja priče koja je u službi trenutne politike države.

„...mislim nije tu bilo da se pričaju laži ili nešto. Nije bilo na taj način, ali vrlo se senzacionalistički svemu tome pristupalo i sad se više ne pristupa jer se sad više uopće ne pristupa... Prvih petnaest dana smo imali izvanredne vijesti svakih 10 minuta,

nakon toga smo imali u redovnim vijestima to kao informaciju, odnosno reportaže sa terena i slično, sad više već dugo prolaze vijesti dnevne bez ikakvih informacija o izbjeglicama... Ali da jako je bio prisutan u medijima taj diskurs kako smo mi jako humani, ono što bi zapravo trebalo bit savršeno normalno se prikazivalo kao da smo mi iznad, jer smo se uspoređivali sa onim Mađarska je grozna, Srbija to nam je ionako uvijek primjer svega lošega tako da tu pogotovo, Grčku i Makedoniju bolje da ni ne spominjemo i onda se mi tu kao izdižemo jer mi eto kao ne gradimo žicu pa su po tome fantastični. (...) Isto k'o što se na primjer desilo isto kad sam bila prvi put u Opatovcu da se medijima uopće nije puštalo da idu unutra da drže reportažu i onda je bio taj jedan dan kad su ih pustili i mi smo gledali reportažu, taman smo bili na večeri mislim da smo gledali onu od RTL-a, ne sjećam se više, a nije niti bitno. Uglavnom, polizali su kamp [očistili volonteri pod vodstvom organizacija i udruga unutar kojih su volontirali], mi smo tri dana govorili kako, mi – volonteri, kako nedostaju koševi za smeće, kako je prljavo, kako ovo, kako ono. Znači kamp je taj dan bio polizan i onda su mediji ušli unutra, proveo ih je Ostojić ili ne znam više, netko visoko rangiran. I izvijestili su kako je kamp sređen, savršen, a to popodne, znači to je bilo u vijestima između 6 i pol i 8 navečer, a taj dan u podne si onak' gac'o po smeću po kampu.“ (I.G.)

U razgovoru s kazivačicama bilo mi je izuzetno zanimljivo primijetiti da su i one naglasile da postoje određeni načini medijskih prikaza koji na neki način uvjetuju doživljaj i prihvaćanje migranata od strane hrvatske javnosti. Naglasile su dvostrani način prikaza te izdvojile negativne posljedice koje donosi svaki od tih načina:

„Pa mislim da mediji traže sočno meso, dijete koje plače u lokvi vode, neki sukob – bilo koje vrste, patetike – što više. Kad se situacija u kampu smirila, ali je i dalje prolazilo oko 3000 ljudi, mediji su se isključili, do te mjere da su me ljudi oko nove godine (kad sam išla drugi put u Slavonski Brod) pitali – zašto idem tamo, kaj izbjeglica još ima? S druge strane, mediji koji nekad „štite“ izbjeglice, traže sve da bi ocrnili Crveni križ, policiju, i sl. Nažalost, istina je da su se te vel'ke organizacije nekad pokazale disfunkcionalnim, ali mi iskreno ide užasno na živce ta suprotna politika koja je u svojoj naravi jednaka, tj. u svojoj agresiji. Ili mrziš sve političare, vladu, crveni križ, kršćane, humanitarce (u smislu samo pružanja palijativne skrbi), ili pak mrziš izbjeglice, gradiš žice i sl. Ne znam jesam li se dobro objasnila, ali idu mi na jetra ti ekstremi pa sve manje pratim medije. Uglavnom kad netko nešto na facebooku

izbaci. CMS-ove izvještaje bi pratila, neke „klasične“ portale, index npr. Lupiga.. i sl. Ali vrlo malo i sve manje.“ (M. B.)

„To je bilo to, ali ono što se meni u principu činilo cijelo vrijeme su to, ili su negativni to su teroristi, kriminalci, silovatelji, primitivni, životinje i svi ti epiteti. A onda s druge strane je totalno drugi ekstrem kako medija, volontera tako i policajaca koji su ti onda išli u onaj skroz humanitarni stil to su jadni, napaćeni, žrtve... što je sve mislim okej, naravno da ... mislim i meni je došlo u par navrata, dođe ti mučno od toga da to vidiš i da se to stvarno dešava, ali i taj pristup je po meni opet problematičan jer opet ispred sebe ne vidiš ono normalnog čovjeka, čovjeka koji ima i vlastite stavove i vlastiti razum, sposobnost razmišljanja, vlastitu povijest nego ih stavljaš u poziciju da su skroz jadni i da si opet ti taj koji sad njima velikodušno pomaže jer oni ne mogu sami. I mislim naravno da je pomoć potrebna pa i ja sam išla volontirat i ja sam dijelila i hranu i robu i ono šta god sam mogla, i u tom smislu sam i ja kao pomagala, ali stvar je u tome da ovo je onda pristup koji skroz viktimizira i ne razmišlja se o tome da okej, ali ti ljudi su sada u takvoj životnoj situaciji koja, okej, objektivno je lošija nego što je moja životna pozicija, daleko lošija, i ja ti sad mogu dat jaknu jer eto ja imam jaknu koju ti trenutno nemaš a trenutno ti je eto hladno, ali osim toga te mogu i dalje smatrat osobom koja ima i razmišljanja i razum i blablabla... Tako da su to ono ta dva nekakva ekstrema koji su po meni zapravo dugoročno gledano, mislim, jednako opasni. Ni jedan ni drugi nije dugoročno koristan i neće, po meni dovest do neke kvalitetne integracije dokle god je... Stvar je u tome da i u jednom i u drugom slučaju ispred sebe vidiš radikalno drugog koji je potpuno drugačiji od tebe i sad ili mu treba potpuno zabranit da uopće ti prismrdi jer je opasan i jer je potencijalni terorist, kriminalac i ne znam šta ili mu pak treba ono da, pomoć jer je totalno jadan do te mjere da je nesposoban.“ (I. G.)

Dvostranost prikaza i samog pristupa migrantima o kojoj govore moje kazivačice zanimljiva mi je bila i u analizi pristupa identitetu i njegovoj konstrukciji od strane medija. U jednom trenutku se osvrćem i na drugu stranu dvostranosti prikaza i to kroz percepciju migranata o sebi samima o čemu mi je posvjedočila jedna od kazivačica prenoseći mi njena zapažanja i doživljaje s terena nakon zatvaranja granica za pojedine skupine migranata. Na to ću se osvrnuti kasnije u istraživanju, ali se time neću detaljno baviti u ovome radu. Tu temu ostavit ću kao otvorenu mogućnost za neko drugo istraživanje.

Pitanje identita

Ted C. Lewellen u svojoj knizi *The Anthropology of Globalization* piše o migracijama kao jednoj od globalizacijskih tekovina, a osvrće se i na pojam izbjeglica gdje kaže kako je izbjeglice „nemoguće promatrati samo kao ljude koji su živjeli u statičnoj kulturi koja je privremeno prekinuta. Okoliš iz kojih dolaze izbjeglice nestabilan je u jednom dužem periodu prije njihove dislokacije, izbjeglice koje prelaze granice najčešće su već prošli kroz dislokacije unutar granica i granica susjednih država. Iz tog razloga izbjeglice su konstantno prisiljene re-kreirati i re-definirati same sebe – pravno, kulturalno, materijalno – sukladno tome kako mijenjaju okolinu. Primorani su brzo stvarati nove strukture, podlagati ih autoritarnim humanitarnostima kampova previđeni u birokoraciji, prilagođavati se azilima u državama u kojima mogu biti nepoželjni i dočekani s mržnjom.“ (2002:174). On navodi da su izbjeglice već samim time što su izbjeglice primorane prilagođavati sebe, a time jednim dijelom i vlastiti identitet. Ta činjenica je bitna za moje istraživanje jer nam govori o dvostrukoj povratnosti identiteta kroz identifikaciju i samoidentifikaciju. Na identitete izbjeglica osvrće se i Duško Petrović u svom radu *Fenomen izbjeglištva u modernom političkom sistemu* ističući „problem“ identiteta izbjeglica, tražitelja azila, azilanata na koje se „dominantno „gleda“ kao na one koji predstavljaju „aberaciju“, iznimku od „normalnog“ političkog identiteta, kao na ljude koji se nalaze u potencijalnom izvanrednom stanju jer se nalaze u izvanrednoj situaciji. Oni ne posjeduju više „normalan“ identitet.“ U svom radu bavi se dominantnim diskursima koji opisuju izbjegličko stanje kao „izvanredno stanje u kojem više ne vrijede „normalna“, uobičajena pravila, a kao i svako izvanredno stanje ovo se smatra privremenim te ga je poželjno što prije riješiti. Takav problemski pristup „objektivizira“ izbjeglice privilegirajući instrumentalni, tehnički pristup koji se smješta u okvire dominantnih javnih politika (diskursa i praksi) koje se upošljavaju za „suočavanje“ s problemom izbjeglištva, „problemu“ koji se hitno treba riješiti birokratskim (počesto instrumentalnim) sredstvima.“ (usp. 2014:50-51). Taj pogled na identitet drugoga kroz prizmu dominantnih javnih politika možemo pronaći i u analizi medijskih članaka kao i u nekim od intervjua s kazivačicama koje sam analizirala u prijašnjim poglavljima. Kako bih mogla dalje nastaviti pisati o identitetu treba se prije svega usredotočiti na pojam identiteta i njegovo definiranje. Lewellen navodi da je „identitet pojam koji se primjenjuje na najmanje tri potpuno različita koncepta: prvi je kako pojedinac vidi sebe, drugi, kako je osoba viđena od strane drugih, i treće, kako je osoba viđena od strane društvenih znanosti.“ (Ibid. 2002:92). Pojam identiteta Jadranka Grbić – Jakopović obrađuje u svojem djelu *Multipliciranje zavičaja i domovina* –

Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identiteti predstavljajući različite pristupe identitetu kroz povijest te zaključno sa suvremenošću objašnjava identitet kao „psihološki i društveni fenomen koji je zbog višestrukosti značenja potisnuo dotadašnji ključni pojam antropološke literature – kulturu. Taj je pomak, dakle, rezultat teorijskih preorijentacija odnosno pomaka teorijskih promišljanja i postavki koje su apostrofirale pomake s objektivnog na subjektivno te s kolektivnog na individualno. Identiteti nisu nikada jedinstveni, jesu i nisu singularni, konstantno se mijenjaju, umnažaju preko različitih diskursa, praksi i pozicija koje pak međusobno interferiraju. Identiteti su s jedne strane povijesno promjenjivi, a s druge im se strane promjenjivost umnaža konstantnim laviranjem na pozicije individualnog naspram kolektivnoga, pri čemu generiraju najsnažniju afektivnost.“ (2014:40-41). Ako se vratimo na Lewellenovu podjelu na tri viđenja identiteta onda on o prvoj govori kao „najkompleksnijoj jer način na koji osoba identificira sebe samu u određenom trenutku ovisi o kontekstu u kojem se nalazi; kao sestra ili kćerka, žena ili pripadnica crkve, samoidentificiranje se mijenja od konteksta do konteksta gdje uvijek ima simultanog preklapanja identiteta što pojednostavljujemo promatrajući identitet samo u društvenom ili kulturalnom smislu, prije nego psihološkom, kroz pripadanje grupi. Drugo je kako je pojedinac viđen od strane drugih. Na primjer, hodajući ulicom Atlante, ugledni Zulu kirurg doktorirao na Oxfordu za one koje prolaze pored njega on nije doktor, Zulu, Južno Afrikanac ili Englez, on je crnac. Treće je perspektiva društvenih znanosti, može pokušati uzeti u obzir samoidentifikaciju pojedinca, ali ne nužno, kod koje postoji potreba da se pojedinca smjesti u neku vrstu kulture.“ (Lewellen 2002:92-93). Na treću perspektivu identiteta osvrće se opet i Grbić-Jakopović koja o identitetu kaže da je „brže nego što se to dogodilo s etnicitetom, postao središnjim pojmom u društvenim i humanističkim znanostima, počelo se govoriti kako je: primordijalan, esencijalan, konstruiran, sporan, složen, mnogostruk, polisemičan, izlomljen, proturječan, rastezljiv... i u svakom slučaju nestabilan produkt niza društvenih utjecaja.“ (2014:40). Što onda možemo reći o identitetu koji se konstruira u svim člancima o migrantima koji su od rujna 2015. izlazili na hrvatskim portalima? To je prema Lewellenu identitet viđen i prezentiran od strane drugih, a kroz ovaj rad oba identiteta, i onaj migranata, i onaj vlastite zajednice koju proučavam kroz javno djelovanje medija, spada u treću vrstu identiteta stvaranog kroz prizmu društvenih i humanističkih znanosti.

O pojmu je identiteta nemoguće raspravljati ne uzevši u obzir Stuarta Halla kojeg smatramo jednim od glavnih teoretičara identiteta. On postavlja pitanje kome treba identitet, što je i naslov uvodnog poglavlja knjige *Identity: a reader*, gdje daje suvremeno objašnjenje

identiteta (usp. 2000:15), odnosno objašnjava pojam unutar dekonstruktivne kritike, gdje za razliku od kritike koja pokušava zamijeniti postojeće koncepte boljima, dekonstrukcija briše postojeće koncepte objašnjavajući zašto nisu više iskoristivi u toj formi, odnosno u tom ne rekonstruiranom obliku. Prema Derridi Hall taj pristup objašnjava kao promišljanje na granici, razmišljanje u intervalima, kao duplo pisanje. Duplo pisanje objašnjava kao pisanje pomaknutog, tj. izmještenog smisla, kroz inverziju bitnog i nebitnog i proučavanje onog između te stvaranje novih koncepata iz toga – koji više ne pripadaju onom prijašnjem. Identitet je takav koncept, koji više ne može biti uključen u prijašnje režime. Postavlja si i pitanje odakle dolazi ta nesvodljivost koncepta identiteta? A odgovor nalazi u pitanju politike i posredovanja gdje se ne radi o teoriji poznavanja subjekta, već više o teoriji diskurzivnih praksi. Abolicija subjekta i njegova rekonceptualizacija. Identificiraje, za razliku od identiteta, smatra lakše razumljivim konceptom, koji podrazumijeva izvlačenje značenja iz diskurzivnog i psihoanalitičkog repertoara, bez da je ograničen ijednim.

„Identifikacija se događa unutar jezika, na temelju dijeljenih karakteristika s drugom osobom ili grupom. Identifikacija je konstrukt koji nikad nije dovršiv, uvijek je u procesu i može biti dobiven, izgubljen, zadržan ili napušten. (...) Identiteti nikad nisu ujedinjeni već fragmentirani i napukli; nikad singularni već višestruko konstruirani kroz različite diskurse, prakse i odnose koji se presjecaju i suprotstavljaju. Identiteti se stvaraju unutar diskursa, ne izvan njega, zbog toga ih trebamo shvaćati kao proizvedene u određenom povijesnom i institucionalnom mjestu unutar određenih diskurzivnih formacija i praksi. (...) Prije svega identiteti su konstruirani kroz različitosti.“ (Hall 2000:16).

Hall rabi termin identitet kao mjesto susreta, mjesto šava, između diskursa i praksi s jedne strane koji nastoje interpelirati i procesa koji proizvode subjektivitet s druge strane (usp. Ibid. 17). Identiteti su mjesta privremene privrženosti za poziciju subjekta koji je konstruiran za nas u nekoj diskurzivnoj praksi. Identiteti su tako rezultat uspješne artikulacije subjekta u tijek izmjena diskursa. Identiteti su pozicije koje subjekt mora nositi uvijek znajući da su oni reprezentacije, a da su te reprezentacije uvijek konstruirane preko nedostatka, preko razdvajanja, iz pozicije dugoga i prema tome nikada ne mogu biti adekvatne cijelom procesu koje subjekt ulaže u njih.

Lewellen se također u svojem radu u promišljanju identiteta osvrće na Stuarta Halla te u obzir uzima njegove teorije pa tako objašnjava viđenje identiteta kao „kolektivno pravo sebstvo zakopano ispod slojeva površnih i artifičijelnih sebstava, to esencijalno je ono koje ima

povijesni kontinuitet, dijeli zajedničke kodove s drugima sličnog podrijetla, a kada je otkriveno i svjesno potvrđeno, reproducira se na druge.“ (Lewellen 2002:90). Nadalje razrađuje identitet kao „jedan od najproblematičnijih i najspornijih u suvremenoj antropologiji. Teško se sporazumjeti oko definiranja pojmova poput *etnicitet* i *nacija*, oko prirode identiteta, oko toga kako se identiteti stvaraju, reproduciraju i transformiraju; prijeti li nacionalnoj državi povećan broj politiziranih identiteta ili uloga koju igra globalizacija koja, kako se čini, stvara i učvršćuje identitete.“ (Ibid. 90-91).

Što onda na temelju toga reći o mojem početnom istraživačkom pitanju kako mediji konstruiraju identitete migranata ako su oni sami prisiljeni re-konstruirati i re-definirati svoje identitete prelazeći granice i prepuštajući interpretaciju svojih identiteta državama kroz koje prolaze dok možda progovaranje o vlastitom identitetu odgađaju do dolaska u državu u kojoj će se zadržati i u kojoj će njihov interes progovaranja o sebi kao prvog koncepta samoidentifikacije biti usmjeren na afirmaciju njih kao stanovnika te zemlje. U državama kroz koje prolaze njihov interes za samoidentifikacijom nije toliki jer je ona prolazna etapa kako njihovog puta tako i njihovog identiteta pa se tako prepuštaju konceptu stvaranja identiteta od strane drugog gdje se slika njihovih identiteta stvara kroz javni govor posredstvom medija. Ovdje ću se još jednom osvrnuti na rad Duška Petrovića koji navodi da se „fenomen izbjeglištva primarno promatra kao „problem“ koji se treba riješiti instrumentalnim (tehničkim) sredstvima. „Problemski“ pristup objektivizira izbjeglice stavljajući ih u neravnopravan položaj. Izbjeglice su „objektivni“ problem za koji se hitno mora iznaći rješenje. U takvoj situaciji stvara se visoki stupanj dominacije, ovisnosti i kontrole nad izbjegličkim grupama. Također, čini se da se „krizni“, „iznimni“ izbjeglički identitet uvijek razlikuje od „normalnog“ identiteta društvenih grupa kojima je nalijepljena etiketa izbjeglice.“ (2014:53). Prema tome, identiteti su migranata koji su prolazili Hrvatskom jednako tako podvrgnuti dominantnom diskursu hrvatske javnosti kao i svim ostalim dominantnim diskursima zemalja kroz koje su prošli, što još dodatno umanjuje njihovu potrebu za samoidentifikacijom, a povećava potrebu dominantnog diskursa za pronalaženjem rješenja problema njihove identifikacije. Tu dolazimo do još jednog pitanja postavljenog na početku. Što naš prikaz drugog govori o nama samima? Ako se onda vratimo na Lewellenovo pojašnjenje gdje je za prolaznika na ulici ugledni Zulu doktor koji je doktorirao na Oxfordu sveden samo na pojam crnca, onda se pitamo je li to zbog toga što je prolaznik želio identificirati spomenutog doktora kao drugačijeg od sebe, ili kao sličnog sebi. Sličnog sebi u odnosu na što, druge prolaznike koji su možda bijelci? U Lewellenovu primjeru nam

nedostaje poznavanje konteksta u kojem se identitet drugoga stvara te nam je nemoguće odrediti smjer u kojem se identifikacija drugoga odvija u odnosu na samoidentifikaciju kroz drugoga. Međutim, u slučaju hrvatskih medija poznat nam je kontekst u kojem se stvara slika migranata. Neki od obilježja koji stvaraju kontekst su to da je Hrvatska nova članica Europske unije, većinski katolička država, bivša država SFRJ, poznata nam je i vlada koja u trenutku „migrantske krize“ donosi odluke o pristupu rješavanja pitanja koja dolaze, poznato nam je i to da se taj trenutak preklapa s predizbornim razdobljem odabira nove vlade, a poznat nam je i diskurs u kojem su izbori prošli te se vlada promijenila iz lijeve političke strane u desnu. Podatci koji su poznati meni kao istraživačici otvaraju teren za treći koncept progovaranja o identitetu, moje istraživanje i pisanje o identitetu, ali ono nije usmjereno jedino na identitet migranata već na proučavanje konstrukcije identiteta koji se stvara u međuodnosu *mi* i *drugi*, hrvatski javni diskurs kao *mi* i *oni* drugi koji prolaze Hrvatskom. Kao što sam već spomenula kod Lewellenova primjera nedostaje nam kontekst pa bi se tu još jednom dotakla Stuarta Halla koji naglašava da si je bitno uvijek postaviti pitanje: „Iz koje pozicije netko govori? Jer prakse reprezentacije uvijek impliciraju postojanje pozicije iz koje netko govori ili piše – mjesto enuncijacije. Identitet nije transparentan i neproblematičan pojam. Zbog toga o njemu moramo razmišljati ne kao o unaprijed postavljenoj činjenici koja zatim biva reprezentirana od strane različitih kulturnih praksi već kao o produkciji koja nikad nije potpuna, uvijek je u procesu i uvijek je konstituirana unutar reprezentacije. Upravo taj pogled na identitet problematizira ukupni autoritet i autentičnost na temelju kojeg se zasniva pojam kulturni identitet“ (Hall 1990:222). Ako sve što govorimo i pišemo postoji u određenom kontekstu i dolazi iz određene pozicije, onda i svi novinski članci o migrantima jednako tako govore o Hrvatskoj. Želeći biti dio dominantnog diskursa zemalja Europske unije ona se u smislu Saidova „Orientalizma“ (1978) stavlja na stranu dominirajućeg zapada koji ističe razliku između *nas* i tih *drugih*, *drugih* po pitanju religije, kulture, *drugih* po pitanju moći (Ibid. 225). Po pitanju moći, Hrvatska se u tom kontekstu želi naći u krugu zemalja zapadne Europe videći ovu priliku kao mogućnost samopromocije, pokazujući se boljom od susjednih članica te vrednujući „kvalitete zapadnog svijeta“. Kontekst u kojem su pisani članci meni je, kao istraživačici, poznat jer pišem iz pozicije vlastite kulture pa sam samim time u prednosti u traženju odgovora na Hallovo pitanje iz koje pozicije su pisani članci o migrantima.

Vratimo se opet na identitete samih migranata i stvaranje njihovog identiteta unutar određenog konteksta. U slučaju migracija (tj. izmjene različitih konteksta - jer migranti su osobe u pokretu, čije kretanje znači susret s različitim ljudima, promjena mjesta i prolazak

kroz prostore različitih kulturnih značaja) pitamo se što je moguće reći o identitetima u nestalnim kontekstima i kako se oni stvaraju? Da bismo odgovorili na ta pitanja bitno je spomenuti da migrant koji prolaze „Balkanskom rutom“, odnosno „Balkanskim koridorom“, na putu prema zapadnoj Europi na svoje putovanje kreću iz jednog kulturnog okruženja (tj. iz jednog konteksta identifikacije u drugo), gdje na svojem putu također prelaze kroz zemlje različitih kultura. Osvrnemo li se na Barthove koncepte možemo reći da je kao i kod utvrđivanja etničkih grupa identitet u pokretu usmjeren ne toliko na sam sadržaj vlastite grupe koliko na granice među grupama i njihovo distanciranje unutar interakcije koja se događaju na tim granicama (usp. Barth 1969: 9-11). Koliko god sličnosti postojalo među kulturama, one imaju tendenciju tražiti razlike koje postoje među njima upravo iz razloga što je kolektivni identitet sačinjen na sustavu vrijednosti koji je specifičan za svaku zajednicu posebno. Razlog tome je i samoidentifikacija na temelju sličnosti i razlika s drugima (usp. Liebkind 1976:72-73). Upravo na tom mjestu susreta i međusobne interakcije različitih kultura i njihovih identiteta možemo spojiti Hallovu teoriju ovisnosti identifikacije o samom kontekstu iz kojeg se kreće u identifikaciju s granicama etničkih grupa na kojima se događa prepoznavanje i distinkcija.

Još jedan bitan aspekt kojeg se moramo dotaknuti kada govorimo o stvaranju identiteta migranata jest onaj koji identitete stavlja u kontekste nacionalnih zajednica. Kako navodi Benedict Anderson u svom djelu *Imagined Communities* (1991), nacionalne su zajednice zamišljene zajednice čije se jedinstvo gradi na naglašavanju zajedničke prošlosti u kolektivnom sjećanju te kroz osjećaje zajedničkog ponosa i pripadanja, gdje nerijetko dolazi do razlika u kolektivnim sjećanjima nacija, a na taj način i do sukoba i međusobnog neprihvatanja. Važno se dotaknuti Benedicta Andersona zbog nekih promjena koje su se događale u pravilima zemalja koje su migrantima dopuštale prolazak kroz njihove nacionalne teritorije. Tu se možda najjasnije vidjelo da su migranti na svojem putovanju primorani prikazivati svoje identitete, identitete vlastite kulture i zajednice na način prilagođen i narativima zemalja kroz koje prolaze. To se posebno moglo primijetiti u periodu nakon kojeg granice europskih zemalja više nisu bile otvorene za sve migrante, već samo za izbjeglice, tj. one iz Sirije, Iraka i Afganistana, a za one okarakterizirane kao ekonomske migrante koji dolaze iz drugih zemalja ne. O tome je govorila i jedna od mojih kazivačica:

„...generalizacija [je] problematična ovdje jer ih vidimo ili kao žrtvu ili kao terorista. A uglavnom, ono što se najčešće dešavalo je da su se dijelili ljudi po nacionalnostima pa se generaliziralo po nacionalnostima znači. To dok sam ja u Opatovcu bila tad nije još

bila zatvorena granica za sve druge osim za mislim Irak, Siriju i Afganistan, ali ono što se već tada dešavalo je, da to je bio narativ koji se pojavljivao i kod volontera i kod policajaca, a to je taj da su Sirijci oni poželjni. Oni su obrazovani, oni su dobri, dragi, oni su pristojni, oni su kulturni, a Afganistanci, oni su životinje. Tako se to prikazivalo. I onda ono što je zapravo još problematičnije je to da su onda i sami ljudi to na sebe pripisivali. Onda se masu puta dešavalo, mislim masu putu, ja znam za više slučajeva da su se onda sukobljavali verbalno ili kako god skupine izbjeglica različitih nacionalnosti, često Sirijci i Afganistanci, zato što su jedni i drugi zapravo htjeli pokazat da su oni ti poželjni, jer su nepoželjni kako god okreneš. Na hijerarhijskoj listi su kako god okreneš na dnu, ali se onda oni u tom dnu oni pokušavaju ustrojiti, mislim iz čistog onog, zaštite prava kretanja, da im se za njih ne zatvori granica. I svi su zapravo htjeli, mislim svi, sad opet ja generaliziram, ali što sam vidjela i kroz neke razgovore mi se čini uočila da u principu onda na neki način prihvaćaju tu etiketu izbjeglice kao potpune žrtve jer time nastoje prikazati, ovaj suprotan pol terorista da oni to nikako nisu. I zapravo im u tom sistemu nije omogućeno da jednostavno budu normalni ljudi pa onda moraju bit ovo, jer ako se odreknu svih drugih svojih karakteristika, identiteta i čegagod. I ako se poistovjete s tom apsolutnom izbjeglicom, tj. sa tom apsolutnom žrtvom onda će možda proć' granicu. Ali je problem naravno što to sve grupacije žele postić', a isto tako se recimo dešava, odnosno ja sam primijetila, ako se tipa radi ta neka bolesna hijerarhija onda su Sirijci, ne znam, Iračani su ni vrit ni mimo barem iz nekog mojeg iskustva, Afganistanci su na dnu, ali svi oni skupa crnce dodatno diskriminiraju. Oni kao nemaju nikakva prava je oni kao nisu izbjeglice. Znači oni o sebi sami počinju razgovarat kao o pravim i ne pravim izbjeglicama, prihvaćaju ove narative izvana boreći se za taj prolaz kroz te granice da se dočepaju, ružna riječ, ali da dođu do svojih destinacija. Tako da ono, to je neka, tj. to je ono što se dešavalo s tim generalizacijama na osnovi nacionalnosti da im po defaultu pripíšeš, ako si Sirijac onda si to, to, to i to, ako si Afganistanac si to. Nema uopće prostora za ono miješan brak [sa smjehom], da se sam izjasniš po nacionalnosti, a da uopće ne govorimo o ono fluidnim identitetima ili fluidnom ičemu. Jako se etiketira i moraš bit u nekim okvirima pri čemu je nešto više nepoželjno od drugog, jer mislim ništa nije poželjno.“ (I.G.).

Zanimljivo je promatrati ovo zapažanje s terena koje je prenijela moja kazivačica stavljajući cijelu situaciju u kontekst medijskih prikaza. Naime, u medijima (u *mainstream* medijima

koje sam pratila: Večernji list, Jutarnji list, 24 sata, ali i u onim se alternativnim: H-alter, Index, Lupiga) moglo čitati isključivo o stanju u Siriji, razlozima zbog kojih Sirijci odlaze iz svoje zemlje. Često se moglo naići na naslove poput ovih: „Ako nekome još nije jasno zašto ljudi bježe iz Sirije. Šokantna snimka bombardiranja“ (s.a.b. 2015) ili „Kaos u Siriji: Videom objasnili zašto ljudi bježe prema Europi“ (s.a.c. 2015) te su ta izvješća vrlo često pratili i članci o tome kako je Sirija sekularna država s „europskim vrijednostima“ gdje ljudi nisu jako religiozni, na taj način približavajući sirijske migrante „mjerilima“ zapadnoeuropskog građanina, dok se o Iraku i Afganistanu u medijima nije moglo čuti ništa. O izbjeglicama koje dolaze iz drugih zemalja i njihovim razlozima dolaska u razdoblju u kojem je Hrvatska tranzitna zemlja vala migranata ne postoji niti jedan medijski članak ili izvješće o razlozima njihovih migracija, premda je stanje u Siriji u 2015. godini možda bilo teže nego u ostalim zemljama iz kojih dolaze migranti, jer je te godine rat najjače pogodio tu zemlju, ponovno se u medijima nije govorilo o godinama prije 2015. niti o razlozima i stanju u svim ostalim zemljama iz kojih su migranti kretali na put prema zapadu. Iz toga se može zaključiti da za medije i njihove čitatelje „problem izbjeglica“ ne postoji prije 2015. tj. prije trenutka u kojem su oni postali „problem“ Republike Hrvatske. Svi ti načini prikazivanja, ali isto tako i odsutnost nekih informacija govore o onome tko piše tj. ne samo o prikazivanom već i o onome tko prikazuje. Ako se u članku nalaze sintagme poput „europskih vrijednosti“ u kontekstu očekivanih karakteristika koje će migranti imati onda se jasno vidi da se strana koja proizvodi taj narativ vidi kao nekoga tko posjeduje te vrijednosti. Upravo čitajući članke ne koncentrirajući se isključivo na samu vijest koja se prenosi već i na način na koji je članak napisan otkrivamo kontekst pisanja, koji je jedan od Hallovih konteksta identifikacije. U njemu možemo tražiti i Barthove granične susrete te se osvrnuti na tri načina identifikacije koje navodi Lewellen.

Zaključak

Rad proučava europsku migrantsku ili izbjegličku krizu, točnije jedan dio njezinih kretanja, koja su za Hrvatsku započela u rujnu 2015. i završila u travnju 2016. godine. U istraživanju sam pratila samo jedan dio tog migrantskog vala koji je svoja kretanja započeo puno ranije kroz različite rute i u različitim intenzitetima, tj. proučavala sam onaj njegov dio koji se odrazio na prostor Republike Hrvatske. U istraživanju sam se koncentrirala (osim na prostor Hrvatske) na aspekt kreiranja identiteta drugoga te na povratno posljedičnu reakciju radnje identifikacije gdje identificirajući druge i govoreći o njima govorimo i o sebi te o

vlastitom identitetu. Kroz analizu sam internetskih članaka i razgovore s kazivačima dobila podatke koji su se međusobno potvrđivali i nadopunjavali te mi dali mogućnost da u radu iznesem atmosferu koja je vladala u Hrvatskoj u tom periodu te na temelju toga izvedem analizu i ostvarim cilj s kojim sam u samo istraživanje i krenula, a to je proučavanje kako su identiteti migranata koji su prolazili kroz Hrvatsku konstruirani u javnosti. Razlog koji uopće omogućuje to rekonstruiranje identiteta i stvaranje identiteta je pomičnost procesa identifikacije koja dolazi od nas samih, od strane drugih te od strane društveno humanističkih znanosti. Također, bitno je naglasiti da ideja identiteta kao takvog nije nepomična točka već proces koji se konstantno iznova događa i upravo zato je u vječitom procesu rekonstruiranja, što je kod ljudi u pokretu koji mijenjaju kulturna, društvena i politička okruženja još izraženije, tj. mijenjaju kontekste unutar kojih nastaju identiteti. Za istraživane ove teme jako je bitno poznavanje konteksta jer se upravo u njemu nalazi mjesto susreta identifikacije drugoga (migranata), a u njemu se iščitava i identitete vlastitoga. U kontekstu kao mjestu u kojem se odvijaju procesi identifikacije i reidentifikacije, nalazim okvire za postavljanje cijelog rada. Tema ovog rada u mogućem daljnjem istraživanju može se razvijati u dva smjera. Jedan bi se koncentrirao i dalje na pojmu identifikacije i kroz razgovore sa samim migrantima te na taj način donio još jednu polazišnu točku za daljnji rad na razumijevanju identiteta migranata. Drugi smjer koncentrirao bi se više na događaje samih migrantskih kretanja kroz Hrvatsku te bi težio smještanju Hrvatske u širu sliku kompletnog kretanja, uokvirujući početak i kraj kretanja sa Hrvatskom kao samo jednom od stanica puta kretanja migranata.

Literatura

- ANDERSON, Benedict. 1991. *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London, New York.
- BARTH, Fredrik. 1969. *Ethnic groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Little, Brown and Company, Boston.
- BRETTELL, Carolin B., James F. HOLLIFIELD. 2000. *Migration Theory – Talking Across Disciplines*. Routledge, New York – London.
- GRBIĆ-JAKOPOVIĆ, Jadranka. 2014. *Multipliciranje zavičaja i domovina – Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identiteti*. FF Press, Zagreb.
- HALL, Stuart. 2000. „Who needs Identity?“. U *Identity: a reader*, ur. Du Gay, P., Evans, J. I. Redman, P. Glasgow: Sage Publication Inc. 15-30.
- HALL, Stuart. 1990. „Cultural Identity and Diaspora“. U *Identity: Community, Culture and Difference*, ur. Jonathan Rutherford, London: Lawrence and Wishart. 222-237.
- HERŠAK, Emil. 1998. *Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja*. Institut za migracije i narodnosti, Školska knjiga, Zagreb.
- HINE, Christine. 2004. „Virtualni predmeti etnografije“. U *Etnografije interneta*, ur. Iva Pleše, Reana Senjković, Institut za etnologiju i folkloristiku. IBIS grafika. Zagreb. 27-54
- KOSER, Khalid. 2007. *International Migration – A Very Short Introduction*. Oxford University Press Inc., New York.
- LEWELLEN, Ted C. 2002. *The Anthropology of Globalization – Cultural Anthropology Enters the 21st Century*. Bergin & Gravey, Westport, Connecticut – London.
- LIEBKIND, Karmela. 1976. „Razvitak društvenog identiteta tokom akulturacija“. *Kultura* 35. 63-77.
- MARTIN, Philip, Manolo ABELLA, Christiane KUPTSCH. 2006. *Managing Labor Migration in the Twenty-first Century*. Yale University Press, New Haven and London.
- PETROVIĆ, Duško. 2014. „Fenomen izbjeglištva u modernom političkom sistemu“. U *Bulletin of the Institute of Ethnography LXII No.2*, ur. Dragana Radojčić. 49-65.

PLEŠE, Iva, Reana SENJKOVIĆ. ur. 2004. *Etnografije interneta*. Institut za etnologiju i folkloristiku. IBIS grafika. Zagreb.

WITTEL, Andreas. 2004. „Etnografija u pokretu: od terena do mreže i interneta“. U *Etnografije interneta*, ur. Iva Pleše, Reaba Senjković, Institut za etnologiju i folkloristiku. IBIS grafika. Zagreb. 17-25

Novinski članci

BALEN, Vedran; Hina. 2015. „Hrvatska više neće primati ekonomske migrante“. *Večernji list*, 19. studeni. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/hrvatska-vise-nece-primati-ekonomske-migrante-1038577> (pristup 28.02.2016.)

ČULIĆ, Marinko. 2015. „Balkanska ruta kao europsko smetlište“. *H-alter*, 29. listopada. <http://www.h-alter.org/vijesti/balkanska-ruta-kao-evropsko-smetliste> (pristup 07.06.2016.)

S. a. b. 2015. „Ako nekome još nije jasno zašto ljudi bježe iz Sirije. Šokantna snimka bombardiranja“. *Jutarnji list*, 23. srpanj. <http://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/oprez-uznemirujuci-video-ako-nekome-jos-nije-jasno-zasto-ljudi-bjeze-iz-sirije-sokantna-snimka-bombardiranja/303472/> (pristup 27.02.2016.)

S. a. c. 2015. „Kaos u Siriji: Videom objasnili zašto ljudi bježe prema Europi“. *24sata*, 18. rujan. <http://www.24sata.hr/news/kaos-u-siriji-videom-objasnili-zasto-ljudi-bjeze-prema-europi-437940> (pristup 28.02.2016.)

S. a. d. 2015. „Odvajanje izbjeglica i ekonomskih migranata nedopustiv je udarac vladavini prava“. *H-alter*, 20. studeni. <http://www.h-alter.org/vijesti/odvajanje-izbjeglica-i-ekonomskih-migranata-je-nedopustivo-i-pogresno> (pristup 06.06.2016.)

KUZMANIĆ, Ana. 2015. „Marš za otvorenu Europu“. *H-alter*, 14. studeni. <http://www.h-alter.org/vijesti/mars-za-otvorenu-europu> (pristup 07.06.2016.)

KUZMANIĆ, Ana. 2015. „Nismo protiv izbjeglica, ali...“. *H-alter*, 06. studeni. <http://www.h-alter.org/vijesti/nismo-protiv-izbjeglica-alihellip> (pristup 07.06.2016.)

LEPAN, Franjo. 2015. „Neočekivani troškovi: Mještani Tovarnika traže pomoć države“. *24 sata*, 21. rujan <http://www.24sata.hr/politika/neocekivani-troskovi-mjestani-tovarnika-traze-pomoc-drzave-438282> (pristup 27.02.2016.)

LEPAN ŠTEFANČIĆ, Suzana. 2015. „Val imigranata nije iz ugroženih područja, već iz logora. Treba nam politika poput mađarske“. Večernji list, 15. rujna. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/anto-dapic-val-imigranata-nije-iz-ugrozenih-podrucja-vec-iz-logora-treba-nam-politika-poput-madarske-1024852> (pristup 27.02.2016.)

MARKEŠIĆ, Ivan. 2015. „Puče moj katolički, što učinih tebi ili u čem' ožalostih tebe?“. Lupiga, 29. listopada. <http://lupiga.com/vijesti/ivan-markesic-o-crkvi-i-izbjeglicama-puce-moj-katolicki-sto-ucinih-tebi-ili-u-cem-ozalostih-tebe> (pristup 07.06.2016.)

MULATIĆ, Lucija; VIDOVIĆ, Tea. 2016. „Izbjeglička strana priče: Što izbjeglice misle o hrvatskim medijima“. Lupiga, 2. ožujka. <http://lupiga.com/vijesti/izbjeglicka-strana-price-sto-izbjeglice-misle-o-hrvatskim-medijima> (pristup 07.06.2016.)

PALOKAJ, Augustin. 2015. „Stroža pravila nadzora granica - Policija će skenirati i bilježiti svakog tko prelazi granice EU“. Jutarnji list, 20. studeni. http://www.jutarnji.hr/policija-ce-skenirati-i-biljeziti-svakog-tko-prelazi-granice-eu/1461065/?fb_comment_id=721088157993069_721152597986625#f28bea0282060dc (pristup 28.02.2016.)

PATKOVIĆ, Nikola; KORLJAN, Zrinka; MESIĆ, Matija; Hina; Jutarnji.hr. 2015. „Stiglo više od 7000 izbjeglica. Veliki stampedo u Tovarniku, u Dugavama azilant gađao ciglom fotoreportera“. Jutarnji list, 17. rujna. <http://www.jutarnji.hr/foto--video--situacija-sve-teza-drama-u-slavoniji--vlaka-jos-uvijek-nema--a-izbjeglice-nemaju-ni-kapi-vode--u-dugavama-azilant-gadao-ciglom-fotoreportera--s-balkona-hotela-vicu---sloboda-/1419579/> (pristup 27.02.2016.)

ŠPOLJAR, Marko. 2015. „Imigranti trebaju normalan život, krov nad glavom nije dovoljan“. Večernji list, 12. rujna. <http://www.vecernji.hr/svijet/imigranti-trebaju-normalan-zivot-krov-nad-glavom-nije-dovoljan-1024081> (pristup 03.06.2016.)

VELJKOVIĆ, Sandra. 2015. „Sada je jasno: Hrvatska je humana i organizirana“. Večernji list, 23. listopada. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/sada-je-jasno-hrvatska-je-humana-i-organizirana-1032409> (pristup 11.06.2016.)

VOJKOVIĆ, Goran. 2015. „Kukavice, neradnici, lažni kršćani mrže. Pravi hrvati pokazuju veliko srce“. Index, 16. rujna. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/kukavice-neradnici-lazni-krscani-mrze-pravi-hrvati-pokazuju-veliko-srce/842327.aspx> (pristup 07.06.2016.)

VOKŠI, Demian. 2015. „Pendrekom po izbjeglici“. H-alter, 11. studeni. <http://www.h-alter.org/vijesti/pendrekom-po-izbjeglici> (pristup 07.06.2016.)

Kulturnoantropološki pogled na identitete migranata u suvremenim izbjegličkim kretanjima kroz Hrvatsku

Ključne riječi: migracije, izbjeglice, identitet, izbjeglička kriza, balkanska ruta, medijski prikaz

Rad se bavi pitanjem konstrukcije identiteta migranata - izbjeglica u hrvatskim medijima od rujna 2015. do travnja 2016. godine, tj. u periodu u kojem migranti - izbjeglice prolaze kroz Hrvatsku na tzv. „Balkanskoj ruti“ na putu prema zapadnoeuropskim zemljama. U radu se proučava odnos identiteta koji se putem medijskog diskursa konstruira za drugoga te se istovremeno želi proučiti i povratnu informaciju što javni govor o identitetu *drugoga* poručuje o *nama* samima. Kroz analizu medijskih članaka i kvalitativne intervju s volonterima koji su volontirali na graničnim prijelazima i u prihvatnim izbjegličkim kampovima autorica istražuje identitete kao konstrukte i kontekst u kojem nastaju.

A cultural anthropological perspective on migrant identities and contemporary migration
through Croatia

Key words: migration, refugees, identity, refugee crisis, Balkan route, media representation

The paper discusses the construction of migrant – refugee identity in Croatian media from September of 2015 until April of 2016, as during this time migrants – refugees were passing through Croatia on the, so called, „Balkane route“ on their way to the Western European countries. The research focuses on the relationship between identity representation that is created for *the other* in media discourse. Simultaneously, it tries to reveal what the message we send out tells about ourselves and how it echoes inside our own cultural values. Through the analysis of media articles and qualitative interviews with volunteers that were helping on the border crossings and in refugee camps the author is observing identities as constructs and contexts in which they are created.